



Rättvisare Indonesien med nytt språk

Att införa ett gemensamt språk
i ett land där det talas flera hundra
kan tyckas omöjligt. Men det har
visat sig vara en lyckad, till och med
demokratisk, satsning i Indonesien.

TEXT OCH FOTO: PETRA CARLSSON



En svensk i Indonesien stöter på många ord som är lätta att förstå: *handuk*, *apotik*, *bensin* och *gratis*. Det är ord som indonesiskan har tagit över från nederländskan.

Av Indonesiens 17 000 öar är ungefär 6 000 bebodda. Längre hade de olika öarna sina egna språk, olika traditioner och sätt att styra. Det var först när de nederländska koloniserarna kom till området som en gemensam framtid för denna övärld såg sin början. Detta kom att resultera i att ett gemensamt språk växte fram.

FRÅN ATT HA drivit handel i arkipelagen, kom nederländerna att styra allt större området, tills de under 1800- och 1900-talen var herrar över vad som då kallades Nederländska Ostindien.

En självständighetsrörelse började växa fram under tidigt 1900-tal, och ett gemensamt språk var tänkt att främja en nationell indonesisk identitet. På en ungdomskongress 1928 myntades slagorden "Ett hemland, ett folk, ett språk" och språket skulle vara *bahasa indonesia*, 'det indonesiska språket' – indonesiska.

Men valet var inte självklart.

DET STÖRSTA SPRÅKET i den indonesiska övärlden var vid denna tid javanesiska, som talas på centrala och östra

Java. Att valet av nationellt språk inte föll på detta språk, som talades av närmare hälften av befolkningen, berodde till största del på att det är ett språk som kan uppfattas som ojämnt.

Beroende på vilken social ställning de javanesisktalande har till varandra används olika ord för samma företeelse, något som språket bland annat har gemensamt med balinesiskan. Det gäller att hålla en massa synonymer i huvudet, och samtidigt försöka avgöra om personen man talar med står högre eller lägre på den sociala stegen än man själv. Det medför en osäkerhet, och sådant passade helt enkelt inte in i den nya, jämlika nation som man ville skapa.

Hade man valt majoritetens språk så hade man dessutom bäddat för konflikter och en uppdelning i majoritet och minoriteter.

På en ungdomskongress 1928 myntades slagorden 'Ett hemland, ett folk, ett språk'



Så vid Indonesiens självständighetsförklaring 1945 gick man på ungdomskongressens linje, och slog fast att indonesiskan var landets officiella språk.

Indonesiskan är en form av malajiska – det språk som i förenklad form hade använts som så kallat *lingua franca*, gemensamt språk, i Sydostasien under hundratals år inom handel och sjöfart. Malajiskan användes även av de utlänningar som sökte sig till området: indier, araber, perser, kineser, indokinesiska folkgrupper och så småningom de europeiska koloniserarna.

Malajiska, *bahasa melayu*, talades på båda sidor om Malackasundet, i delar av Sumatra och Borneo, liksom i de engelska kolonierna på Malackahalvön. Att språket var relativt lätt att lära, vägde också in när man valde att ha det som grund för det nationsomspännande språk som skulle utvecklas.

I FLERA AVSEENDEN kan indonesiskan ses som ett av de mer lyckade försöken att införa ett nationellt språk. Det har blivit landsomfattande, trots att "bara" cirka 15 miljoner av de 240 miljoner invånarna i Indonesien har språket som modersmål.

Tidskrifter, dagstidningar och böcker är nästan uteslutande på indonesiska, likaså radio- och tv-program. Nya generationer föds in i språket i Jakarta, där majoriteten av dem som har indonesiska som modersmål finns, men de flesta indoneser är två- eller trespråkiga.

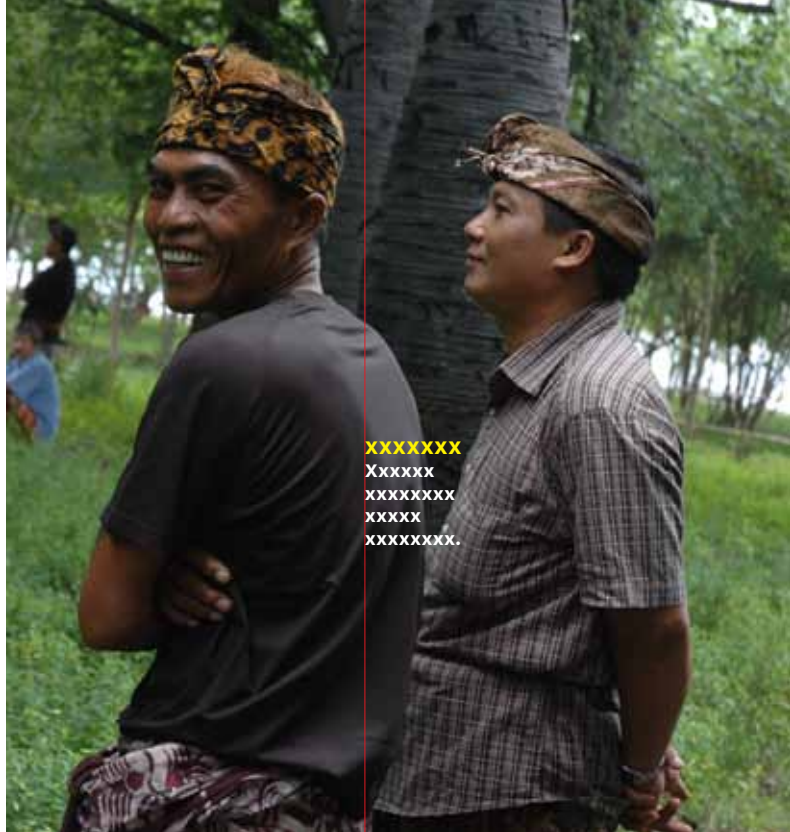
I skolan övergår man successivt till indonesiska från de lokala språken, och i fjärde klass sker all undervisning på indonesiska.

I landet talas omkring 400–500 olika lokala språk och dialekter, som precis som indonesiskan tillhör den austro-onesiska språkfamiljen.

MALAJISKAN LIGGER OCKSÅ till grund för *bahasa malaysia*, 'det malaysiska språket', som är officiellt språk i Malaysia. Både malaysiska och indonesiska skrivs med latinskt alfabet. En stavningsreform infördes 1972 för att de båda språken skulle bli ännu mer lika. Tidigare stavades indonesiskan efter nederländskt uttalsmönster med bland annat *dj* i stället för *j*. Därav den förändrade stavningen av landets huvudstad Jakarta, som tidigare stavades Djakarta.

Malajiskan kom allt oftare att kallas *bahasa melayu/indonesia*, 'det malajisk-indonesiska språket', och så småningom blev det bara *bahasa indonesia*. I början av 1900-talet fick språket större spridning i Nederländska Ostindien genom att tidningar gavs ut på indonesiska, och de politiska partier som började växa fram använde det för att nå ut till en bred massa.

Ett folkråd bestående av både indoneser och nederlän-



XXXXXXXX
XXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXX
XXXXXXXXX.

XXXXX XXX XX
XXX XXX XXXX XXX
XXX XXX XX XXXX
XXXX XXX XXX XXX
XXX XXXX XXXX
XXXXXXXXXXXX



dare inrättades i Nederländska Ostindien 1918. Rådet beslutade att såväl nederländska som indonesiska kunde användas i området. Men 20 år senare tillkännagav folkrådet att enbart indonesiska skulle användas.

Och när nederländarna tvingades bort under andra världskriget, under den japanska ockupationen, förbjöds invånarna att tala nederländska. På så sätt kom indonesiskan att få ännu större utrymme.

FÖR ATT PÅ ett adekvat sätt kunna använda ett indonesiskt

lexikon bör man ha en del grammatisk förhandskänning. Det gäller att känna till rotordet, ur vilket man sedan kan bilda andra ordklasser.

Verben böjs inte i indonesiskan: 'äta' heter *makan*, och om man vill berätta att man 'har ätit' eller 'ska äta' får man använda hjälpverb, som *akan/mau*, 'ska; vill', och *sudah*, 'redan har'. Det går också att använda adverb, som *kemarin*, 'i går', och *besok*, 'i morgon', för att tydliggöra när en händelse inträffat.

'Jag har redan ätit' blir *saya sudah makan*, eller bara *sudah makan*, eftersom subjektet ofta utesluts om det är självklart vem man syftar på.

Ofta bildas substantiv genom att man lägger till ändelsen *-an*. 'Att äta', *makan*, kan således omvandlas till 'mat': *makanan*. Och *minum*, 'dricka', kan på samma sätt bli *minuman*, 'dryck'.

Substantiv kan också bildas genom att man lägger till

förstavelsen *pe-* till verb, som i *penjual*, 'säljare', av verbet *jual*, 'sälja', och *pengantar*, 'leverantör', av verbet *antar*, 'leverera'. Man kan också haka både förstavelse och ändelse till verbet och få ett substantiv, som *pekerjaan*, 'arbete', av verbet *kerja*, 'arbeta'.

Plural bildas genom upprepning av ordet. Till exempel bildas *orang-orang*, 'människor', av *orang*, 'människa'. (*Orang hutan* betyder 'skogsmänniska', och det är därifrån vårt ord *orangutang* kommer.)

Men en sådan här upprepning kan också innebära en förstärkning av ordet. *Pagi* betyder 'morgon', och med *pagi-pagi* menar man 'mycket tidigt på morgonen'.

Mata-mata betyder orda-grant 'många ögon', vilket har kommit att bli ordet för 'spion'.

NÄR NYA ORD tas in i indonesiskan följer de standardgrammatiken, med relativt få undantag.

Av ett substantiv kan man bilda verb enligt ett visst mönster. När ordet *komputer*, 'dator', infördes, bildades också ett verb genom att förstavelsen *meng-* lades till roten. Enligt indonesiskans regler faller då första konsonanten i rotordet bort. *Meng-* plus *komputer* blir alltså *mengomputer*, 'använda dator'

Så kan man fortsätta att bygga nya ord, som får nya betydelser. Genom ändelsen *-kan* ges innebörden 'att få någon att' eller 'att orsaka något'. Om man vill få någon att använda datorn ska man alltså säga *mengomputerkan*, som i följande mening: *Pemerintahannya berhasil mengomputerkan masyarakat Malaysia*

XXXXXXXX
XXXXXX
XXXXXXXXXX
XXXXXXXXXX.



XXXXXX XXX XX
XXX XXX XXXX XXX
XXX XXX XX XXXX
XXX XXXX XXXX
XXXXXXXXXXXXX
XXX XXXX XXXX
XXXXXXXXXXXXX

dari yang kaya sampai yang miskin. Den betyder 'Regeringen har lyckats datorisera det malaysiska samhället, från rik till fattig'.

Med denna mening har vi har kommit ganska långt från den marknadsmalajiska som indonesiskan bygger på.

PÅ SPRÅK- OCH litteraturcentrum vid Lunds universitet arbetar professor emeritus Mason Hoadley, som tidigare har varit min lärare i såväl indonesiska som i Öst- och

XXXXX XXX XX

XXX XXX XXXX XXX

XXX XXX XX XXXX

XXX XXXX XXXX

XXXXXXXXXXXX

Sydöstasiens historia. Tio år har gått sedan jag studerade, och numera har dessvärre undervisningen i indonesiska upphört.

När det gäller språket är det framför allt den indonesiska litteraturen som Mason Hoadley är intresserad av.

– Jag ser litteraturen som en ingång till det främmande samhället, säger han.

Den första generationens författare, som nådde berömmelse under 1930-talet, var i huvudsak sumatraner, vars modersmål var närmast besläktade med indonesiskan. Det ändrades under den författargeneration som kom att kallas *angkatan -45*, 'generation -45', de författare vars alster såg dagens ljus under de revolutionära åren då det självständiga Indonesien tog form. Då började de författare som hade javanesiska som modersmål att skriva på indonesiska. En av dem var Indonesiens mest hyllade författare, Pramoedya Ananta Toer.

– Efter kriget blev det mer eller mindre javaneser som tog över. Så kom rätt många javanesiska ord in i *bahasa indonesia*, säger Mason Hoadley.

Det var under den japanska ockupationen, 1942–45, som indonesiskan tog form på riktigt.

Då tillsattes en språkkommission, berättar Mason Hoadley.

– Problemet var att språket saknade moderna former som kunde användas i administrativa, tekniska och vetenskapliga sammanhang.

Språkkommissionen leddes av japanska officerare, men styrdes i praktiken av Sutan Takdir Alisabana, pionjär

inom den indonesiska litteraturen. Till sin hjälp hade han såväl språkvetare som politiker.

På mindre än två år lyckades språkkommissionen utveckla malajiskan till indonesiska.

– Sutan Takdir Alisabana försökte göra språket logiskt genom förstavelser, *prefix*, och ändelser, *suffix*, som alltid har samma betydelse.

Mason Hoadley berättar att när nya termer togs in i indonesiskan prioriterades malajiska ord, följda av ord från lokala språk. Därefter sökte man bland andra asiatiska språk, som sanskrit, arabiska och pali, innan man lånade in ord från europeiska språk.

Kommissionen skapade också nya ord och betydelser genom att utarbeta indonesiska sammansättningar eller genom att oftare använda sig av prefixen och suffixen *ke-* och *-an*.

– Eftersom *bahasa indonesia* inte är modersmål för majoriteten, så förändras språket snabbare, säger Mason Hoadley. Både vad gäller ordförråd och grammatik.

MYCKET HAR HÄNT sedan Mason Hoadley själv kom till Indonesien för första gången 1965.

– Det finns i *bahasa indonesia*, som i alla andra språk, ett formellt korrekt språk som man ser i tidskrifter av hög klass. Detta språk har blivit mer formellt. Men det finns också talspråk som är väldigt

modernt bland ungdomar. De tenderar att tala ett "förkortat" språk, som kallas Jakarta- eller Yogya-slang, som är helt obegripligt för mig. Och det börjar krypa in i litterära dialoger.

Långa uttryck får snabbt en förkortning. Ett exempel är Asienkrisen, *krisis moneter*, som drabbade Indonesien hårt. Krisen kom rätt och slätt att kallas *krismon*, en sammanslagning av de första stavelserna i de bägge orden.

– Det finns en form i *bahasa indonesia*, som särskiljer språket, och som gör det lite problematiskt: *ter-*formen, där ansvaret läggs på en utomstående, högre makt, säger Mason Hoadley.

Ter- bildar statiska verb. Han ger exemplet när kontoret stänger tidigare än utsatt tid.

– Man frågar varför kontoret är stängt när det står att det ska vara öppet till klockan fyra. *Ya, tertutup*, 'Ja, det är stängt', får man till svar. Inte att någon har gått hem tidigare och stängt. Inte att någon är ansvarig. Det är en typisk myndighetsgrej.

Mason Hoadley funderar en stund.

– Det kan ha påverkat tänkandet också. Att man inte tänker på orsakssamband, att en person gör något som får ett synligt resultat. Det heter alltid att något har hänt, men man är inte intresserad av varför det händer.

Det som har hänt med språket i Indonesien är i vilket fall av intresse för nationen. Den hårdföra språkpolitiken har bland annat gjort att läskunigheten har ökat till 90 procent.

**Petra Carlsson är
frilansjournalist.**